

Vorbij de 'C'

Een oud anker voor een nieuwe beweging

Peter Noordhoek

Wat moet de positie van de niet-gelovige zijn binnen het CDA? Wie vanuit het Program van Uitgangspunten¹ kijkt, vindt geen belemmering voor een betrokkenheid van niet-gelovigen bij de partij. Tegelijk is het geen vanzelfsprekende zaak. Hier geeft een niet-gelovige zijn persoonlijke visie op het christen-democratisch gedachtegoed in een tijd van toenemende secularisatie. Zoekend naar zingeving in de politieke arena, is de auteur van mening dat er nog alle ruimte is voor dat gedachtegoed, vooral als de vertaling van de grondslag samen met de niet-gelovige kan worden vormgegeven. De christen-democratie kan gezien worden als een beweging waarin meer dan een eeuw geleden kleine luyden een verbinding zijn aangegaan met een kerkelijke elite. De kleine luyden zijn allang geen kleine luyden meer en de kerkelijke elite zet al lang niet meer de toon. Tegelijk hebben zij een basis verbond nagelaten waar hun navolgers zich nog steeds rekenschap van moeten geven.

Hier maak ik de overstap naar de 'ik-vorm'. Ik schrijf het Gianni Vattimo na², dat "het thema van religie en geloof noodzakelijkerwijs een persoonlijke en geëngageerde schrijfwijze lijkt te vereisen". Ook in de vorige hoofdstukken was er de verbinding met mijn eigen ervaringen en opvattingen, maar vond ik dat ik er verstandig aan deed ook in de wijze van schrijven mijn eigen ervaringen los te maken van de inzichten die ik wilde opschrijven. Hier zou dat onmogelijk of misleidend zijn. De uitkomst moet echter dezelfde zijn; een tekst waarbij, ongeachte de vorm, persoonlijke opvatting en naspeurbare analyse in elkaars verlengde liggen.

Onlangs liep ik op een zondag door mijn wijk, zomaar, om wat te wandelen. Ik liep door mijn wijk en kwam langs een kerk. De lampen brandden, de gemeente zong. Het was mooi, maar ik liep door. Toen zag ik mensen, soms alleen, maar meestal samen, achter de ruiten van hun nieuwbouwwoning koffie inschenken of naar de televisie kijken. Best wel gezellig, zo dacht ik. Maar ik bleef doorlopen en zo kwam ik even later weer langs een kerk, of wat ooit eens een kerk is geweest. Het is nu een appartementencomplex. Achter één van de ruiten zag ik iemand achter zijn bureau zitten, kennelijk aan het studeren. Het licht van de bureaulamp was warm, maar kleiner dan dat van de eerste kerk.

Ik was die laatste kerk, voormalige kerk, voorbij en bedacht toen, dat niets van wat ik had gezien op zich slecht was of op enigerlei wijze af te keuren. Ik bedacht ook dat dit alles zo kon gebeuren onder de jarenlange politieke leiding van het CDA. En ik bedacht dat het geen slecht resultaat is om een land zo besturen dat je zo door een wijk kunt lopen en dit kan zien. Dit land leeft nog, zo dacht ik, en het leeft goed. Tegelijk besepte ik dat veel van wat ik had gezien niet direct de bedoeling is geweest van de mensen binnen het CDA. De eerste kerk nog wel, ja. Maar hoeveel van al die mensen in die wijk dachten eraan om zelf ook naar de kerk te gaan? En heeft het CDA echt studerenden in de verbouwde resten van een kerk willen zien? Nee, niet natuurlijk. En ikzelf? Waarom zong ik niet in die kerk? Ik ben toch lid van het CDA?

Thuisgekomen bladerde ik in een eigen dichtbundeltje. Ik las, in simpel rijm, het volgende:

¹ Program van Uitgangspunten, artikel 2, 1994.

² Gianni Vattimo – Ik geloof dat ik geloof. Boom essay, 1998.

Eens heb ik het leven aangezien
En God gezegd dat het niet was aan te zien
Ik zei dat ik gedroomd heb van een beter leven
En Hem kon vertellen hoe Hij dat vorm moest geven

Op verzoek ben ik toen tot God gekomen
En vertelde Hem over al mijn dromen
Maar Hij joeg die dromen de winden na
Want Hij zei: Ik ben geen God als Ik besta

Ik kan jou nimmer geven
Wat jij zelf niet kunt maken van het leven
Dat leven had jij altijd al
Dat is waarom Ik met je daden samenva

"Ik ben geen God als ik besta". Waar blijft je eigen verantwoordelijkheid als je alles aan een God kunt overlaten? Het is één van de paradoxen waarmee voor mij het geloof in God omgeven is en waardoor ik al te vaak ben teruggeworpen op mijzelf. Zozeer zelfs, dat ik naar eer en geweten geen volmondig "ja" kan zeggen op de Geloofsbelijdenis. Ik zou graag willen geloven, maar kan het niet. Ik ben ervan overtuigd dat wij als mens behoefte hebben aan een God en dat we om biologische, genetische, sociale of andere redenen, steeds weer zullen bewijzen 'religieuze wezens' te zijn. Tegelijk kan dit voor mij nog niet betekenen dat ik de Bijbelse voorstelling van God als een handelend wezen kan overnemen. En die voorstelling is voor de huidige samenleving en ook voor mijzelf nog altijd de norm van het 'Christelijk' zijn. Ik noem mijzelf dus 'niet-gelovig'. Het is niets om trots op te zijn, maar ik wil het ook niet verbergen. Juist en vooral omdat ik actief wil zijn binnen een politieke beweging die de voortdurende toetsing aan de Bijbel tot kenmerk van de politieke overtuiging heeft gemaakt. Kan dat?

Inhoud en inspiratie

Het bovenstaande is één confrontatie van een individu met zijn geloof. Als zodanig niets bijzonders, evenzeer als de uitkomst van die worsteling, wat er verder ook bij gedacht kan worden, niets bijzonders is. Een klein voorbeeld van een grote trend, meer niet. Tegelijk is met dat worstelen en dat verlies aan geloof het verhaal nog niet ten einde. Mensen blijven zoeken naar zingeving aan het bestaan, ook deze schrijver. Mensen worden ook geconfronteerd met de problemen van de dag, groot en klein. Keuzen moeten worden gemaakt, Voor werk, voor wonen, voor kinderen. Veel van die keuzen komen uiteindelijk in de politieke arena terecht. In hoeverre wordt dan de politieke keuze beïnvloed door het feit dat men ergens onderweg het geloof verloren heeft? In hoeverre betekent het verlaten van een kerk tenslotte ook het verlaten van een partij? En is dat iets voor altijd?

Kerkverlaters

De cijfers zijn grim. Kerkbezoek en kerklidmaatschap glijden in de statistieken naar beneden, sneller met elke nieuwe generatie die zich op de glijbaan begeeft. Een ruwe vergelijking leert daarbij dat de stijging van het Binnenlands Bruto Product gelijk op schijnt te gaan met de hellingsgraad van die glijbaan - maar dan de andere kant op. Modernisering en individualisering zijn daarmee al snel aangegeven als de belangrijkste verklaringsoorzaak voor het afnemend kerkbezoek. Nergens gaat deze ontwikkeling sneller dan in Nederland. Meer dan de helft van de bevolking rekent zich niet meer tot een kerk. Kinderen groeien op zonder de discipline van de kerk, maar ook zonder de steun van de kerk.

Dit geeft ook gelijk de schaarbeweging aan waar het CDA door verknipt kan raken; gehouden om de welvaart te bevorderen bevordert het ook de secularisatie. Het CDA wil als het om modernisering gaat tegelijk voortstuwende en tegenwicht zijn, maar houdt dat moeilijk vol. Meer dan andere partijen dreigt daarbij voor CDA'ers het gevaar van de hypocrisie. Bestuurlijke oriëntatie en geïnspireerde overtuiging liggen lang niet altijd zichtbaar in elkaars verlengde. Zowel buitenstaanders als de actieve kern van het CDA voelen aan dat het eerste wat dan het op het spel staat letterlijk en figuurlijk de 'geloofwaardigheid' is.

Niet-geloven: voorbij verzet

In een land waar Maarten 't Hart en Jan Wolkers tot de meest populaire auteurs behoren, is het makkelijk om te denken dat met elk mens dat de kerk verlaat, tegelijk ook een vijand van die kerk wordt geboren. De werkelijkheid is op z'n minst ingewikkelder. Verzet tegen de kerk is van alle tijden, toch is er reden om te veronderstellen dat dit verzet eerder minder dan meer is geworden. De noodzaak van verzet is minder geworden, tegelijk met de verdere verzwakking van de kerk. Het meest zichtbare bewijs daarvan lijkt in zekere zin de komst van het Paarse kabinet te zijn. Sinds het CDA uit de regering is verdwenen, is de laatste 'harde' reden verdwenen om religie uit de media te weren en zien we dus een spontane explosie van artikelen over religie in kranten als Volkskrant en NRC.

Toch gaat het niet aan om de ontkerkelijking alleen te benaderen als een abstract demografisch verschijnsel. Zo naar de ontwikkelingen kijken maakt dat keuzen kunnen worden ontlopen. Het is daarom goed om ook inhoudelijk te kijken naar de achtergrond van het niet-geloven, als agnost of atheïst.

Er zijn waarschijnlijk nog meer vormen van niet-geloven dan er vormen van geloven zijn, al lijkt dat moeilijk voor te stellen. Van de fanatieke overtuiging waarmee de oude communisten godsdienst verwierpen als de 'opium van het volk' tot en met het voorzichtig zoeken van de eenling die eigenlijk niet weten wil dat hij of zij een agnost is en alles daar tussenin.

Voorbij niet-geloven

In het imponerende boek van Karen Armstrong, 'Een geschiedenis van God'³, wordt overtuigend aangetoond dat binnen elk van de grote monotheïstische godsdiensten - Jodendom, Christendom en Islam - er altijd gezaghebbende figuren hebben bestaan die gewaarschuwd hebben voor de vereenzelviging van een Godsbeeld met de waarheid. Zij waarschuwt daarbij dat de verklaring "Ik geloof in God", in objectieve zin, als zodanig niets betekent. Het betekent net als elke andere verklaring alleen maar iets in een bepaalde context, hier met name wanneer ze dwars door een bepaalde samenleving wordt verkondigd⁴.

Hetzelfde geldt in wezen ook voor hen die niet kunnen of willen geloven. Wat die laatste betreft stelt zij: "Atheïsme is vaak een overgangsfase geweest: zo werden joden, christenen en moslims door hun tijdgenoten vaak voor 'atheïsten' uitgemaakt, omdat ze er een revolutionaire opvatting over de godheid en transcendentie op na hielden." Daarom vraagt ze zich af: "Is het moderne atheïsme een soortgelijke ontkenning van een 'God' die niet meer aansluit bij de problemen van deze tijd?"⁵ Het zou aantrekkelijk zijn om dat te denken. Dan is het slechts een kwestie van een opnieuw 'ontdekken van God' en zijn alle zorgen over afnemend kerkbezoek slechts zorgen van tijdelijk aard. Het gaat dan slechts om het vinden van een nieuwe vorm, een nieuwe context voor geloven.

³ Karen Armstrong, Een geschiedenis van God. Vierduizend jaar jodendom, christendom en islam. Anthos, Baarn, 1995.

⁴ Armstrong, p. 12.

⁵ Armstrong, p. 13.

Is het zo simpel? We leven waarschijnlijk voor het eerst in een tijd waarin de meerderheid van de bevolking, hier en in andere landen, zich niet meer actief toont in het religieuze leven en teveel dingen een ontkenning van het bestaan van een (liefdevolle) God lijken te zijn. Daarbij zien wij, zoals Armstrong dat terecht omschrijft, dat "de weerstand tegen onvolkomen voorstellingen van het Absolute groeit."⁶

Zoeken naar zingeving

Het is daarom geen wonder dat, naast degenen die niet meer willen geloven (de atheïsten), er ook steeds meer mensen zijn die niet meer kunnen geloven (agnosten). Maar toch, en tegelijk, mogen we ook Armstrong citeren als zij schrijft dat "door de hele geschiedenis heen mannen en vrouwen een spirituele dimensie ervaren die de alledaagse wereld overstijgt. Het is inderdaad een verrassend kenmerk van de menselijke geest dat hij in staat is om concepten te scheppen die zijn eigen grenzen overstijgen."⁷

Heel mooi heeft Ernst Bloch deze spirituele kant van de godsbeleving verwoord⁸: "De godsídee is de mens ingeschapen. Het hele menselijk leven is georiënteerd op de toekomst; we ervaren ons leven als onvolledig en onvoltooid. We zijn nooit tevreden, we willen altijd meer. Dat heeft ons gedwongen om te denken en te ontwikkelen, aangezien we in elke fase van ons leven onszelf moeten overstijgen en naar de volgende fase moeten overgaan; de baby moet kleuter worden, de kleuter moet zijn onvermogen overwinnen en kind worden, enz. Al onze dromen en aspiraties zijn gericht op wat komen zal. Zelfs de wijsbegeerte begint met de verwondering, met de ervaring van het niet-weten, het nog-niet-bereikt-hebben. Hoop en religie gaan samen."

De socialist Max Horkheimer, theoreticus van de Frankfurter Schule, stelt heel nadrukkelijk dat 'God' een belangrijk ideaal is. "Of God nu bestaat of niet, het doet er niet toe. Zonder de godsídee kan er geen hoogste zin, waarheid of zedelijkheid zijn; ethiek zou dan gewoon een kwestie van smaak zijn, een luim of een gril. De religie boekstaft de verlangens en aanklachten van talloze mensen die met lijden en onrecht wordt geconfronteerd. Ze maakt ons bewust van onze eindige natuur; we hopen allemaal dat de onrechtvaardigheid die we op aarde aantreffen niet het laatste woord zal hebben."⁹ Het wordt dan ook logisch om het Armstrong na te zeggen dat "de mens altijd een geloof heeft gecreëerd om zijn verwondering voor en zijn besef van de onzeggbare zin van het leven in stand te houden."¹⁰

Waarom dan toch?

Ik behoor tot degenen die noch met het verstand noch met het gevoel kunnen zeggen dat 'God' bestaat. Ik zou me ervan af kunnen maken door te zeggen dat ik in een soort algemeen godsbeeld geloof. Ik zou kunnen zeggen dat er toch 'iets' moet bestaan. Het zou zo makkelijk zijn. Maar niet erg eerlijk. Mijn behoefte aan een God is nog niet hetzelfde als het geloven in een God. Het eerste erken ik, het tweede kan ik alleen maar wensen.

Valt daarmee alles weg? Is daarmee de bodem aan elk engagement met een religieuze lading ontvallen? Betekent de boodschap van de bijbel dus niets meer voor mijn gedrag? Zeker niet. Wat Armstrong en anderen - ik denk met name aan Kuitert¹¹ - zo goed kunnen verwoorden, inclusief het

⁶ Armstrong, p. 431.

⁷ Armstrong, p. 13

⁸ Armstrong, p. 430.

⁹ Armstrong, p. 430.

¹⁰ Armstrong, p. 440.

¹¹ H.M. Kuitert - Het algemeen betwijfeld Christelijk geloof. Een herziening. Ten Have, Baarn, 1992 en H.M. Kuitert - Zeker weten. Voor wie geen grond meer onder de voeten voelt. Ten have, Baarn, 1994.

enorme dilemma dat daarin zit, laat zich niet zomaar wegpoetsen. Temeer omdat het iets raakt dat het individuele overstijgt. Het is juist daar waar je letterlijk en figuurlijk 'samenleeft' met anderen dat het verlies aan een traditioneel Godsbeeld en de behoefte aan een spirituele zingeving zich het scherpste doet voelen.

Zingeving in de politieke arena

En wat dan? Wat gebeurt er in de politieke arena? De keuzen die iemand maakt in de politieke arena wordt door een groot aantal factoren bepaald. Dat gaat van heel praktisch ("Wat voel ik in mijn portemonnee") tot uiterst idealistisch ("hoe bereiken wij de heilstaat?"). Het is mijn veronderstelling dat de meeste mensen vroeg of laat zingevingselementen in hun keuze voor of tegen een politieke partij betrekken. Voor een deel is men daarin niet autonoom. Keuzen worden beïnvloed door familie, omgeving, om te doen 'zoals het hoort' of om je juist af te zetten tegen hoe het hoort. Ik heb niet de pretentie te weten hoe al deze factoren op elkaar in werken, maar het lijkt veilig om te veronderstellen dat mensen steeds meer op zichzelf worden teruggeworpen, of ze dat nu willen of niet. Dat betekent dat er op een nieuwe manier afwegingen worden gemaakt over wat zin geeft in de politieke arena.

Wordt op die manier naar de politieke arena gekeken, dan blijft het logisch dat velen die het geloof verliezen vervolgens de kerk verlaten om tenslotte alle andere bouwstenen van de oude zuil, inclusief de politieke partij, steen voor steen te gaan afbreken. Logisch, maar niet meer vanzelfsprekend.

De trend van secularisatie en verkleining van het CDA lopen niet noodzakelijk gelijk op. Zingevingsvraagstukken, inclusief die rondom het geloof, komen los van de kerk te staan. Het zijn boeiende vragen die dan kunnen opkomen. Wellicht is er een gevoel van vrijheid bij veel mensen, zonder de vrees voor een versleten keurslijf. Wellicht is er ook het gevoel een nieuwe zoektocht te moeten maken. Waar vind je dat in de politieke arena? En hoe zit het met al die mensen die niet (meer) de behoefte voelen zich bij de ene of de andere beweging aan te sluiten, maar wel zoeken naar manieren om die elementen uit het geloofs(leven) vast te houden waarvan de waarde wordt onderkend?

Niet-geloven binnen het CDA

Vragen die mij terugbrengen bij mijn positie en die van andere niet-gelovigen binnen of vlak buiten het CDA. Vragen die het onderwerp zijn van dit artikel. De redactie van dit tijdschrift vroeg mij beleefd of ik "als agnost" mijn medewerking wilde verlenen aan een bijdrage over niet-geloven en ik heb toegezegd. Daarbij moest ik wel wat wegslikken. Ik heb mijzelf nooit als agnost gezien, al was het maar omdat het zo'n oerlelijk woord is.

Daarachter zit natuurlijk mijn aarzeling om binnen de partij bekend te staan als anders, als niet-gelovig. Maar die aarzelingen zijn niet zo groot meer. Ruim een jaar geleden publiceerde ik een artikel in CDV over 'de niet-gelovige in het CDA'¹². De reactie, voor zover die kwam, was de moeite waard. Opeens gaan mensen met je in gesprek over aarzelingen die ze zelf hebben. Ook als ze zichzelf wel gelovig noemen blijkt veel van de zoektocht die ik heb beschreven op z'n minst te worden herkend. Ik heb niets bespeurd van een verwijt, laat staan van een afwijzen. Persoonlijk heb ik dus het idee dat de partij rijp is voor een echte dialoog over geloven en niet-geloven.

¹² D.P. Noordhoek - Meer dan een beleefde buiging. De niet-gelovige binnen het CDA. Christen Democratische Verkenningen, februari 1994.

Tegelijk wil ik daarin niet naïef opereren. Ik veronderstel dat veel mensen binnen het CDA niet weten hoe open ze mogen spreken over twijfels rondom het geloof.

Dat is natuurlijk heel verklaarbaar. Net zo moeilijk als het voor mij is om mij voor te stellen dat het geloof in God een vanzelfsprekende zaak is, zo moeilijk is het voor een groot aantal gelovigen om zich voor te stellen dat iemand daaraan kan twijfelen. Dat is een scheidslijn die maar al te makkelijk een kloof wordt als daar de conclusie aan wordt verbonden, dat elk individu die actief is binnen een Christelijk geïnspireerde partij en te kennen geeft te twijfelen, wel een hypocriet en baantjesjager moet zijn.

Doorbreken van verkramptheid

Die redenering heeft een verkramptheid binnen de partij gegeven die er niet alleen toe heeft geleid dat niet-christenen zich onnodig hard tegen de partij hebben gekeerd, maar ook dat mensen binnen de partij die oprechte twijfel hebben aan het geloof, zich vooral als volgend zijn gaan opstellen in vragen die datzelfde geloof raken. We hebben de hypocrisie niet uitgebannen, we hebben het opgeroepen. Die situatie moet worden doorbroken willen we ons als partij verder kunnen ontwikkelen in een maatschappij die zich niet meer kan neerleggen bij het vanzelfsprekende.

Laten we eerlijk zijn; inhoudelijk bestaat ons CDA-programma uit een ingewikkeld balanceren tussen verschillende en niet zelden tegenstrijdige verantwoordelijkheden. Dat is niet slecht; het is niet meer of minder dan de weerslag van het feit dat onze samenleving een precair evenwicht is van belangen. We kunnen trots zijn op een bestuurstraditie die niet is gevluht in simpele boodschappen. Tegelijk betekent dit dat onze profilering zich beperkt tot een naar voren schuiven van de 'C'. Symboolacties rondom zondagsrust en winkelsluiting moeten dat vervolgens inhoud geven. Dat is niet goed genoeg. Daar wordt doorheen geprikt. Dan zijn we bezig de schaal van het geloof zo schuin te houden dat de inhoud eruit valt. Dat betekent niet dat die schaal moet worden losgelaten, maar wel is het dan wijs om de omstanders te vragen die schaal weer te helpen vullen. Ook als die omstanders er niet bij lijken te horen.

Buiten kerk, binnen geloof

Aardig gezegd, maar wat betekent dit? Hoe ziet dat er uit in de praktische politiek van nu? Wat zijn de perspectieven voor het CDA als het gaat om het aantrekken van diegenen die niet of niet meer tot de binnenkring van het CDA behoren?

Als het gaat om de buitenkerkelijken en randkerkelijken is de situatie niet erg vrolijk, maar wel oplosbaar. Voor een belangrijk deel schuilt de sleutel in het woord 'kerkelijk'. Een definitief afscheid van de bloedgroepenstrijd, inclusief het vraagje naar de kerkelijke gezindheid op de lijsten voor kandidaatstelling, zou al een eind in de goede richting kunnen gaan. Dit betekent geen vrijblijvendheid, wel het wegnemen van een reden voor verzet. Een verzet vaak gekleurd door herinneringen aan hypocrisie en sociale dwang. Aan dat laatste valt dus wat te doen. Wat het eerste betreft; het is mijn vermoeden dat buiten- en randkerkelijken nog eerder dan de traditioneel kerkelijken de partij zullen beoordelen op de mate waarin de 'C' waarachtig in het beleid wordt weerspiegeld.

Daarbij wil ik graag iets onderstrepen; in de kandidaatstelling zal zichtbaar afstand moeten gedaan van een selectie op basis van bloedgroepen. Dat is nodig wil het CDA geloofwaardig zijn in haar streven er niet alleen voor de kerkelijken te zijn. Vertegenwoordiging van regio's, progressieven en conservatieven - allemaal prima. Maar de lakmoesproef wordt het ontbreken van de selectie op basis van bloedgroepen.

Buiten kerk en geloof

De groep van de ontkerkelijken - niet kerkelijk, niet gelovig, maar wel opgevoed in het geloof - lijkt op dit moment nauwelijks nog bereikbaar, althans niet zonder een soort 'Lubbers-effect'. De partij moet dat wat mij betreft, zelf zo'n ontkerkelijken, op dit moment ook niet proberen. Daar zal genadeloos doorheen worden geprikt. Wel is het uiterst zinvol binnen de partij de discussie over de positie van niet-gelovigen op dit moment al meer inhoud te geven. Dat kan alleen maar helpen in de geloofwaardigheid als de omslag komt - en die komt! Een opstelling van de partij die ontkerkelijken weer welkom maakt kan dan een nieuwe, mogelijk meer stabiele verhouding geven met de ontkerkelijken, althans dat deel van het kiezersvolk dat op zoek is naar een partij die herkenbare waarden en normen uitstraalt. Hieronder wordt daarvoor een voorzet gegeven.

Dan is er nog een grote groep kiezers - niet-kerkelijk, niet opgevoed in het geloof - die tot nu onbereikbaar leken voor het geloof. Blijft dat zo? Ik denk dat de partij voor deze groep niet van haar koers moet wijken, maar op een bepaalde manier is deze groep relevanter dan ooit. Met de komst van Paars is een van de belangrijkste redenen weggevallen om zich tegen het CDA af te zetten. De onvermijdelijkheid van het CDA is verdwenen en daarmee de mogelijkheid van een keuze voor de partij juist open komen te staan. Of deze groep zal worden bereikt zal waarschijnlijk niet door partij-ideologische subtiliteiten worden bepaald. Voorbeeldgedrag en authentiek leiderschap kunnen de sleutel zijn.

Van buiten naar binnen

Kort voor de verkiezingen van het voorjaar van '94, heeft Brinkman zich verzet tegen het gebruik van woorden als 'rentmeesterschap' in het publieke debat¹³. Hij vond woorden als deze niet meer passen bij de taal van de kiezer. Hij had en heeft gewoon gelijk, maar de (korte) discussie is voor mij blijven steken in een te oppervlakkig woordenspel. De omzetting van oude termen naar nieuwe termen zal terecht worden afgewezen als modieus als er niet tevens sprake is van een inhoudelijke wijziging. Daar was geen behoefte aan, dus liet men de woorden voor wat ze zijn en werd een nieuwe poging gedaan de woorden een modern elan te geven. Op dat moment terecht.

Maar er is wel degelijk ook inhoudelijk aanleiding om opnieuw naar de woorden te kijken. Lees Publieke Gerechtigheid er maar op na; de woorden zijn een vertaling van het Bijbelse gedachtegoed, van binnen naar buiten geformuleerd. Geen slechte vertaling, laat daar geen misverstand over bestaan, maar niet de passende vertaling voor een politieke arena waarin de aansluiting met christelijke terminologie goeddeels verloren is gegaan. Hoe gaat het CDA om met een Nederland waarin veel meer van buitenaf naar het Bijbelse gedachtegoed wordt gekeken? Hoe kom je van buiten naar binnen? Welke woord, welk verhaal of beeld spreekt aan bij het zoeken naar zingeving in de politieke arena? Wat zou u bijvoorbeeld, de gelovige CDA'er die dit leest, als eerste aanwijzen in de Bijbel aan degene die op zoek is naar inspiratie voor politiek handelen?

Verhalen

Het gaat hier dus niet om een pleidooi voor nieuwe woorden. Natuurlijk, het zou kunnen helpen om af en toe een woord als 'gerechtigheid' te vervangen door dat van 'fair play'. Tegelijk heeft het weinig toegevoegde waarde, en staat het haaks op ons idee van een betrouwbare partij, om dergelijke woorden zonder meer in te ruilen voor de woorden waar we al over beschikken. Als we al over zoiets moeten denken, dan gaat het eerder om de keuze van verhalen of beelden. De Bijbel is een boek van verhalen. Het opnieuw kijken naar de Bijbel als verhalenbron lijkt mij een fantastische reis toe. Niet omdat ik de Bijbel zou willen reduceren tot een paar 'verhaaltjes', maar omdat mensen in de

¹³ Marcel Metz - De stranding. SUN Uitgeverij, Nijmegen, 1995, pag. 156.

moderne maatschappij steeds afhankelijker worden van beelden in de vorm van verhalen. De Bijbel heeft die volop. Kijk naar het Nieuwe Testament met haar vergelijkingen. Het is een bron van beelden, beelden die eindeloos veel betekenissen opleveren. Verhalen als die van de Barmhartige Samaritaan spreken onverminderd aan. Denk eens aan dat verhaal als we moeten spreken over de asielzoekersproblematiek; zou de Samaritaan nog barmhartig zijn als er duizenden langs de weg liggen? Dat verhaal, en natuurlijk al die andere verhalen, startend met de geboorte van Jezus in een stal, maar ook dat van de verloren zoon en het verhaal van de broden, vormen de even onverwoestbare als betekenisvolle beelden voor iedereen die in Nederland opgroeit, gelovig of niet. Er moet nog een stap worden gezet. Het Program van Uitgangspunten is gebaseerd op vier kernbegrippen. Dat is teveel. Uiteindelijk moet er één beeld, één verhaal, één Bijbels geïnspireerde boodschap zijn die alle kiezers, gelovig of niet, met het CDA verbinden, als opdracht en zo mogelijk als identiteit. Wat is dan het verhaal, het beeld, dat voorop staat?

Vorbij het eigen belang

Het lijdensverhaal van Jezus Christus is zo diep gegraveerd in ons collectief bewustzijn, dat het bij uitstek het bindende verhaal is voor degenen die het gezag van de Bijbel niet meer kunnen accepteren, maar het voorbeeld wel. Een verhaal, samengevat in het beeld van de kruisiging, dat zich vertaalt in de boodschap van naastenliefde.

Voor mij komt steeds die boodschap van naastenliefde voorop te staan. Als er iets is waarvan ik meen dat het de grondslag is voor mijn handelen, ook mijn politieke handelen, dan is het die boodschap. Het is ook hiervan dat ik de overtuiging heb dat dit verhaal, deze inspiratie, hetgeen is wat andere niet-gelovigen blijvend zullen verstaan. Het is op basis daarvan dat ik durf te stellen dat het CDA deze boodschap centraal dient te stellen als er binnen de partij wordt gesproken over de grondslag van de partij. Een boodschap die voor mij een uitdaging betekent om boven het eigen belang uit te groeien en voortdurend het algemeen belang te zoeken. Heel concreet; als ik als inwoner van Berkel en Rodenrijs wordt geconfronteerd met een uitbreiding van het vliegveld Zestienhoven en de komst van een TGV, dan heb ik alle reden en alle belang om mij daartegen te verzetten. Ik zou me echter niet als CDA'er laten kennen als ik mij niet oprecht bereid zou tonen om ook regio overstijgende belangen mee te laten wegen en daar zo nodig de consequentie uit te trekken.

Program van Uitgangspunten

Het Program van Uitgangspunten vertaalt in artikel 4 het begrip naastenliefde voor mij te eng naar het woord 'solidariteit'. Daar laat het CDA een kans liggen. Solidariteit is de vertaling van het beginsel van gelijkgerechtigdheid van mensen; wij zijn voor God allen hetzelfde. Natuurlijk is dat belangrijk, maar daar gaat het niet om. Het geeft immers niet aan waarom wij ons het lot van anderen zouden moeten aantrekken. Naastenliefde geeft het vermogen aan om boven het eigen belang uit te kunnen stijgen, en dat niet alleen vanuit een gevoel van gedeelde ellende, maar daar bovenuit, uit onszelf. Al die andere dingen waar wij voor staan - gerechtigheid, rentmeesterschap, solidariteit - blijven daarmee waar, maar ze worden in een kader geplaatst die aangeeft waarom we dat moeten doen. Het is dat centrale element in onze zoektocht naar zingeving wat ons als mensen religieus heeft geïnspireerd en wat ook na een verlies aan geloof blijft uitdagen om boven onze beperkingen uit te stijgen.

Het zou uiterst waardevol zijn als het CDA duidelijk maakt dat ze dat voor haarzelf als boodschap formuleert. Een boodschap van naastenliefde, van overstijging van individueel belang formuleert waaraan ze zichzelf wil laten kennen. Als de partij dat inhoud kan geven heeft ze ook aan niet-gelovigen een blijvende uitdaging te bieden.

Overstijgend belang

In de half rationele manier waarop mensen hun afwegingen maken spelen elementen een rol die niet in een simpel stramien zijn te vangen. Waarom zou een concept van overstijgend algemeen belang, geïnspireerd door het voorbeeld van naastenliefde, wel passen bij het CDA en niet bij andere partijen? Is deze boodschap van algemeen belang boven eigen belang, uniek voor het CDA? Nee, gelukkig niet. Alle democratische partijen hebben iets dat toewerkt naar een vorm van algemeen belang. Het verschil komt vooral tot uiting in de wijze waarmee er wordt omgegaan.

Ik vrees dat dit uiteindelijk vooral een kwestie van cultuur en imago is. Waarom wordt de PvdA nog altijd geassocieerd met gelijkheid en D'66 met ideeën over staatsinrichting? Alle moderne partijen staan voor eenzelfde uitdaging om over hun eigen schaduw heen te stappen zonder zichzelf te verloochenen.

Het CDA is een partij waarin burgerzin en bestuursverantwoordelijkheid al lang gelijk opgaan. Dat is niet iets om ons voor te generen, maar om trots op te zijn. Maar dan moet het wel duidelijk zijn dat er een opdracht ligt die verder gaat dan enge belangenbehartiging.

Laten we er niet omheen draaien. Het CDA is vooral aantrekkelijk omdat het in de loop der tijd in staat is gebleken goede bestuurders af te leveren. Dat is goed, maar nooit goed genoeg geweest en is al snel in de herinnering aan het vervagen. Dat betrouwbare bestuurdersbeeld is dus niet voldoende om voor de toekomst vertrouwen te inspireren. Daarvoor zijn nog ten minste twee andere zaken nodig. Het eerste is een gevoel van herkenning. De herkenning van een cultuur en traditie waarvan zelfs tegenstanders kunnen zeggen "het is een vreselijke partij, maar het is wel onze vreselijke partij." Beeld en boodschap moeten daarbij in elkaars verlengde liggen. Het is de partij waarvan ook de kenniswerkers en de daarmee vergelijkbare groepen zeggen – "Hé, ik ben het niet altijd met ze eens, maar ze vertolken wel ons levensgevoel".

Het tweede is een unieke morele opdracht. Omringd door scepsis en cynisme moet er iets in de opdracht van een partij zijn waardoor het eigen voortbestaan niet het voornaamste doel is en waardoor ze wordt gedwongen zich te verantwoorden. Dat dient verwoord te zijn in één unieke opdracht, niet in vier, vijf of honderd. In één uniek beeld.

Ook voor veel niet-gelovigen blijft het CDA in principe een herkenbare partij. In ieder geval zullen er altijd mensen als ikzelf zijn die zich van oudsher zo thuis voelen bij de protestantse of katholieke sfeer dat twijfel rondom het geloof niet genoeg is om hen uit 'hun huis' te verdrijven. Naar mate de dwang van het kerkse geloof afneemt, zouden mensen zich wel eens juist weer tot de partij kunnen gaan bekennen die zich in het verleden tegen een kerkse partij hebben verzet. Maar ook voor veel mensen die nu net zo makkelijk van partij wisselen als van televisiekanaal is het punt van herkenbaarheid van groot belang. In feite wordt het van meer belang naar mate mensen zich verder van de oude traditionele verbanden af bewegen, mits de partij dat heel helder kan overbrengen. Mensen hebben waardering voor een partij die ergens voor staat, ook al is dat niet hetgeen waar zij zelf voor zouden staan.

Het tweede, die unieke morele opdracht, is van meer beslissende betekenis. Hier lopen gelovigen en niet-gelovigen op hetzelfde pad. Beiden verwachten niet anders dan dat het CDA hier inhoud geeft aan de opdracht van de Bijbel. Het lijkt mij dat hier een uitdaging ligt voor het CDA om die ene opdracht te verwoorden. Ik heb mijn voorzet gegeven.

Een echte keuze voor het CDA

Het denken over het bovenstaande is begonnen met de vraag die ik mijzelf heb moeten stellen; is er nog een plaats binnen het CDA voor iemand die de geloofsbelijdenis niet meer met "Ja" kan beantwoorden. Ik meende en meen die vraag wel positief te kunnen beantwoorden, omdat ik

onderschrijf waar het CDA politiek voor staat en mij nog steeds kan laten inspireren door het voorbeeld van de Bijbel. Tegelijk dwingt dat tot een nader onderzoek van hetgeen waar dat CDA dan voor staat en welk Bijbels voorbeeld mij vooral inspireert. Gevraagd om dat te formuleren in de vorm van een artikel voor een breed CDA-publiek, heb ik mij gerealiseerd dat wat mij bezighoudt niet alleen van belang is als het gaat om de positie van niet-gelovigen, maar van belang is voor het gehele CDA. We delen naar mijn overtuiging allemaal dezelfde zoektocht naar zingeving, juist en vooral in een tijd van toenemende individualisering en secularisatie.

Er is één groot voordeel verbonden aan de beide trends. Het dwingt mensen tot keuzen. Argumenten van opvoeding en sociale druk vallen weg. Ik vraag daarom aan het CDA om volmondig - dus niet schoorvoetend - de wens van mensen te erkennen om individueel, autonoom, over geloof, politiek en samenleving na te denken en eigen keuzen te maken. Daar tegenover mag het CDA vragen dat mensen boven hun individuele belang uit durven te stijgen, daartoe uitgedaagd door het voorbeeld van Jezus Christus zoals opgeschreven in de Bijbel.

Tot slot

In dit artikel heb ik u meegenomen op een wandeling door mijn gedachten over niet-geloven binnen het CDA. Voor mij is de behoefte aan een God nog niet hetzelfde als het zeker weten van een bestaan van God. Het is een van de redenen dat ik mijzelf als niet-gelovig beschouw. Vanuit allerlei verschillende motieven, soms in verzet, maar minstens zo vaak met gevoelens van twijfel, hebben velen met mij het geloof verloren. Tegelijk is met het verlies aan een geloof natuurlijk nog geen einde gekomen aan het zoeken naar zingeving, ook niet binnen de politieke arena. Mensen zoeken naar woorden, verhalen, beelden die ze kunnen volgen in het maken van keuzen over opvoeding, werk en al die andere zaken. Het CDA heeft deze in handen op een manier waardoor ze er niet vrijblijvend mee kan omgaan. Met het verhaal over naastenliefde als belangrijkste inspiratie kunnen we onze afwegingen van eigen en algemeen belang maken op een wijze die de waarde van het individu erkent en tegelijk overstijgt. Dat beeld, die boodschap voor ogen krijgen is de uitdaging die gelovigen en niet-gelovigen delen. Die verhalen, die woorden rechtvaardigen de actieve deelname van niet-gelovigen in het CDA.

Tenslotte wil ik mij hier graag tot degenen richten die zichzelf gelovig weten. Ik draai er niet omheen; ik benijd u. Uw gevoel van zekerheid en overgave zou ik graag willen delen. Maar weet dat anderen dat niet zonder meer kunnen. Van u vraag ik daarom ruimte voor zowel de niet-gelovigen als degenen die het gewoon moeilijk hebben met hun geloof. Zij moeten daar open over kunnen spreken als de grondslag van onze partij ter sprake komt. Ik meen dat dit past bij een geloof dat uitgaat van het goede in de mens. De dichter Tennyson¹⁴ heeft het mooier geschreven dan ik dat kan, vandaar tot slot de woorden die hij 'the ancient sage' in de mond legt:

*"Thou canst not prove that I,
Who speak with thee,
Am not thyself in converse with thyself,
For nothing worthy proving can be proven
Nor yet disproven. Wherefore thou be wise
Cleave ever to the sunnier side of doubt,
And cling to Faith beyond the forms of Faith!"*

¹⁴ Alfred Tennyson - The Ancient Sage, 1885.